

تاریخ دریافت: 89/10/25

تاریخ پذیرش: 90/4/13

ارزیابی میزان رعایت مؤلفه نیروی انسانی در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران بر اساس استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران

ناهید بنی‌اقبال¹ - معصومه علی‌کرمی²

چکیده

هدف این پژوهش، ارزیابی وضعیت نیروی انسانی کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران در مقایسه با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران است. بدین منظور، وضعیت این کتابخانه‌ها از نظر مؤلفه نیروی انسانی با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران مقایسه شده است. روش این تحقیق، پیمایشی و از نوع ارزیابی تطبیقی است. برای گردآوری اطلاعات، از پرسشنامه و برای تعیین شاخص‌ها، از استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش، 20 کتابخانه تخصصی نفت مستقر در شهر تهران است. در این پژوهش مجموعاً 14 شاخص برای بررسی استاندارد نیروی انسانی در نظر گرفته شده است. ابتدا وضعیت کلی کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران از نظر نیروی انسانی مورد مطالعه قرار گرفت و سپس نتایج با استاندارد نیروی انسانی کتابخانه‌های تخصصی ایران مقایسه و مشخص شد که استاندارد مذکور در 85 درصد از کتابخانه‌های مورد مطالعه رعایت شده است. در نتیجه، فرضیه پژوهش مبنی بر «استاندارد نیروی انسانی کتابخانه‌های تخصصی ایران در بیش از 80 درصد کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران رعایت شده است» تأیید می‌شود. در نهایت، پیشنهادهایی برای بهبود وضعیت موجود کتابخانه‌های مورد بررسی از نظر مؤلفه نیروی انسانی ارائه شده است.

1. دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی، استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال،

nbanieghbal@gmail.com

2. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، مسئول مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی شرکت ملی پالایش و

پخش فراورده‌های نفتی ایران، تهران، m.alikarami@gmail.com

واژه‌های کلیدی

کتابخانه‌های تخصصی، کتابخانه‌های صنعت نفت، استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران، نیروی انسانی.

مقدمه

کتابخانه، نهادی اجتماعی است که با فعالیت‌ها و خدمات خود، موجب دسترسی آسان به انبوه اطلاعات و دانش‌های مختلف بشر می‌شود.

کتابخانه‌های تخصصی معمولاً در خدمت یک سازمان دولتی یا خصوصی، یک نهاد فرهنگی، یک کارخانه، یک شرکت تولیدی، یک مرکز علمی، و به‌طور کلی، در خدمت سازمان‌هایی هستند که برای انجام مأموریت خاص خود نیاز به اطلاعات دارند. به همین علت است که ماهیت وظایف و مدیریت در یک کتابخانه تخصصی بسیار متفاوت از سایر کتابخانه‌ها است (روشن‌بین، 1378). آنچه کتابخانه‌های تخصصی را از سایر کتابخانه‌ها متمایز می‌کند، تمرکز شدید آن بر یک رشته خاص و تأکید آن بر دانش امروزی است (علوم، 1384).

کتابخانه‌های تخصصی نقش بسزایی در روزآمدسازی اطلاعات متخصصان برای دستیابی به اهداف سازمان مربوطه ایفا می‌کنند. کتابخانه‌های تخصصی صنعت نفت نیز از این قاعده مستثنی نیستند و تطابق آنها با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

در این پژوهش تلاش شده است با گردآوری اطلاعات در زمینه نیروی انسانی، وضعیت موجود کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران بررسی شود و با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران مورد ارزیابی قرار گیرد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند کمبودها و نقاط ضعف این کتابخانه‌ها را به اطلاع مسئولان سازمان رسانده و آنها را از وضعیت کارکنان کتابخانه‌های تحت پوشش آن سازمان آگاه سازد تا اقدامات لازم برای بهبود وضع جاری به کار گیرند و موجبات توسعه کمی و کیفی این مراکز را فراهم کنند.

جامعه این پژوهش، کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران است که شامل 23 کتابخانه تخصصی می‌شود. ولی با توجه به این که یک کتابخانه به علت نقل و انتقال و فضای فیزیکی، امکان ارائه خدمات نداشته و 2 کتابخانه بنا به دلایلی حاضر به همکاری

نشدند، بنابراین جامعه مورد مطالعه در این پژوهش را 20 کتابخانه باقی‌مانده تشکیل می‌دهد.

روش پژوهش و ابزار گردآوری اطلاعات

این پژوهش با روش پیمایشی از نوع ارزیابی تطبیقی انجام شده است. در این پژوهش، برای جمع‌آوری اطلاعات، از دو شیوه مطالعات کتابخانه‌ای و پرسشنامه استفاده شده است. سؤالات پرسشنامه بر اساس استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران طراحی شده و برای افزایش روایی سؤالات پرسشنامه از نظرات اساتید و همکاران متخصص در امور کتابداری و اطلاع‌رسانی استفاده شد. مقدار آلفای کرونباخ برای پرسشنامه پژوهش برابر با 0/79 به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی بالای پرسشنامه است.

پرسش اساسی پژوهش

کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران تا چه میزان شاخص‌های مربوط به استاندارد نیروی انسانی کتابخانه‌های تخصصی ایران را رعایت می‌کنند؟

فرضیه پژوهش

استاندارد نیروی انسانی کتابخانه‌های تخصصی ایران در بیش از 80 درصد کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران رعایت شده است.

مبانی نظری پژوهش

تعریف کتابخانه‌های تخصصی

«دایرةالمعارف علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» تعاریف گوناگونی از کتابخانه‌های تخصصی ارائه نموده و سپس به یک جمع‌بندی کلی می‌رسد:

- مجموعه‌ای از مدارک و کتب و اسناد در ارتباط با یک موضوع خاص.
- یک مجموعه موضوعی خاص یا مجموعه‌ای با شکل و مشخصات ویژه.
- یک مجموعه ویژه کتابخانه‌ای برای استفاده یک گروه خاص.
- مجموعه خاص که چنان سازماندهی شده باشد که بتواند خدمات ویژه‌ای برای یک گروه خاص تدارک ببیند.
- خدمات خاص در یک مجموعه تخصصی به گونه‌ای که بتواند نیازهای خاص یک جامعه استفاده‌کننده ویژه را سریعاً پاسخگو باشد.

بنابراین عناصر مهم در تعریف یک کتابخانه تخصصی به شرح زیر برشمرده می‌شود:

1. مجموعه اطلاعاتی خاص
2. استفاده‌کنندگان خاص
3. نیازهای خاص
4. قابلیت پاسخگویی سریع و دقیق (روشن‌بین، 1379)

اهداف کتابخانه‌های تخصصی

با توجه به این که کتابخانه‌های تخصصی اصولاً برای خدمت به سازمان مادر تأسیس می‌شوند، این اهداف را می‌توان برای آنها در نظر گرفت:

الف) فراهم‌آوری اطلاعات و منابع مورد نیاز برای پیشبرد اهداف سازمان مادر

ب) بالا بردن سطح دانش تخصصی و روزآمد نگه داشتن کارکنان سازمان (مزینانی، 1379).

استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران

کار تدوین استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران بر پایه اطلاعات و واقعیت‌های موجود در گستره کتابداری و اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های تخصصی و تحقیقاتی ایران و با استفاده از استانداردهای بین‌المللی و مطالعه در کم و کیف استانداردهای ملی کشورهای دیگر انجام گرفته است. پس از گردآوری آمار و اطلاعات اولیه و تجزیه و تحلیل آن، چند کتابخانه تخصصی، به واسطه برخورداری بیشتر یا نسبی از ضوابط حاکم بر این گونه کتابخانه‌ها، به‌عنوان گروه نمونه از میان کتابخانه‌های تخصصی کشور انتخاب شدند. این کتابخانه‌ها عبارت بودند از کتابخانه‌های شرکت ملی نفت ایران، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران، سازمان انرژی اتمی ایران، سازمان مشاور فنی و مهندسی شهر تهران، مرکز تحقیقات مخابرات ایران، مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات، مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، سازمان برنامه و بودجه، فرهنگستان زبان ایران، صدا و سیما، مجلس شورای اسلامی، بنیاد دایرةالمعارف اسلامی، و مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی (تعاونی، 1381).

اهداف اصلی این مجموعه استاندارد عبارت‌اند از

- ارائه الگوی مناسب برای تشکیل کتابخانه برای سازمان‌های تحقیقاتی

تازه‌تأسیس؛

- ایجاد انگیزه برای گسترش، نوسازی، و بهسازی کتابخانه‌های تخصصی موجود؛
- ارائه معیارهایی برای ارزیابی کتابخانه‌های تخصصی موجود؛
- ارائه رهنمودهایی برای تصمیم‌گیری و عمل برای کتابداران و سایر افرادی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم با برنامه‌ریزی کتابخانه‌های تخصصی سر و کار دارند (تعاونی، 1381).

پیشینه پژوهش

سرائیان (1384) به ارزیابی و مقایسه کتابخانه‌های صنعت برق استان تهران با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران پرداخته است و با در نظر گرفتن 93 شاخص برای بررسی استانداردها، 20 کتابخانه تخصصی برق مستقر در استان تهران را مورد مطالعه قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد که از لحاظ میزان رعایت استانداردها، استانداردهای اهداف و وظایف، و سازمان و مدیریت در وضعیت بهتری نسبت به سایر استانداردها قرار دارند و استانداردهای خدمات و بودجه در وضعیت نامناسبی هستند.

عزیزی (1387) کتابخانه‌های تخصصی وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران را بر اساس استانداردهای تخصصی ایران ارزیابی کرده است. در این پژوهش، 86 شاخص برای بررسی استانداردها در نظر گرفته شده است. از نظر میزان رعایت، استانداردهای اهداف و وظایف، و سازمان و مدیریت در وضعیت مناسبتری نسبت به سایر استانداردها قرار دارند.

مرضیه رسولی املشی (1378) وضعیت کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران را مورد بررسی قرار داده است. نتیجه تحقیق نشان‌دهنده وجود نارسایی‌هایی در ابعاد گوناگون از جمله نیروی انسانی متخصص، ساختمان و فضای فیزیکی، تجهیزات و امکانات، مجموعه کتابخانه، تخصیص بودجه و... است. پژوهش حاضر انجام گرفت تا مشخص شود در فاصله یازده سال، در شرایط این کتابخانه‌ها از نظر مدیریت و کارکنان، که از مؤلفه‌های مهم در کیفیت خدمات و سازماندهی کتابخانه‌ها هستند، چه تغییراتی ایجاد شده است. همچنین، این پژوهش علاوه بر بررسی وضعیت موجود نیروی انسانی کتابخانه‌ها، این مؤلفه را با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران مورد مقایسه و ارزیابی قرار داده است تا ارائه پیشنهاداتی برای بهبود امکان‌پذیر شود.

فانک¹ (2008)، در پژوهشی تحت عنوان «استفاده از استانداردها برای مورد

1. Carfa J. Funk

خاص: از جمله جامعه کتابخانه‌های پزشکی»، به بررسی استفاده از استانداردها در کتابخانه‌های تخصصی پزشکی پرداخته است. هدف از این مقاله، بررسی چگونگی استفاده کتابداران کتابخانه‌های تخصصی پزشکی از استانداردها می‌باشد. روش مورد استفاده برای نشان دادن تأثیر استفاده از استانداردها در افزایش تعداد پرسنل و بودجه است. نتایج، نشان‌دهنده این موضوع است که باید بیشتر کتابخانه‌ها را به استفاده از استانداردها تشویق نمود تا شاخص‌های کتابخانه‌ها بر اساس این ابزار مهم برای رسیدن به اهدافشان ارزیابی و گسترش یابند.

وضعیت کلی کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران

جدول 1: قدمت، مجموعه، و وضعیت کارکنان کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران

تعداد کل منابع	تعداد کل کارکنان	کارکنان						نام کتابخانه	ردیف	
		رشته تحصیلی		مقطع تحصیلی						
		غیر کتابداری	کتابداری	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس			
122200	12	4	8			9	3	1334	کتابخانه مرکزی شرکت ملی نفت	1
11558	2		2			1	1	1386	کتابخانه مرکزی شرکت ملی گاز	2
29028	15	13	2	6		9		1362	کتابخانه مرکزی شرکت ملی صنایع پتروشیمی	3
8340	5	3	2		1	2	2	1385	کتابخانه مرکزی شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران	4
119578	9	5	4	2		2	5	1337	کتابخانه پژوهشگاه صنعت نفت	5
4710	2	2		2				1368	کتابخانه شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی	6

ارزیابی میزان رعایت مؤلفه نیروی انسانی در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران

17920	3	2	1			3		1362	کتابخانه شرکت ملی مهندسی و ساختمان نفت ایران	7
3990	3	3				1	2	1383	کتابخانه شرکت ملی صادرات گاز ایران	8
8000	1		1			1		1368	کتابخانه امور اوپک شرکت ملی نفت	9
2980	1		1			1		1376	کتابخانه معاونت امور مهندسی و ساخت داخل وزارت نفت	10
18874	2	3	1		1	3		1367	کتابخانه دانشکده حسابداری و علوم مالی نفت	11
5850	1	1		1				1359	کتابخانه نفت فلات قاره	12
6717	1	1				1		1382	کتابخانه مهندسی و توسعه گاز	13
2720	1		1				1	1377	کتابخانه نفت خزر	14
28304	3	2	1	1	1	1		1362	کتابخانه مدیریت اکتشاف نفت	15
12409	2		2			1	1	1374	کتابخانه مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی	16
5937	1		1			1		1380	کتابخانه سازمان بهینه‌سازی مصرف سوخت	17
4720	2	1	1	1		1		1370	کتابخانه شرکت نفت و گاز پارس	18
2500	2		2			1	1	1377	کتابخانه معاونت مهندسی و توسعه شرکت پتروپارس	19
2160	2	2				1	1	1370	کتابخانه شرکت ملی نفتکش ایران	20

همان گونه که در جدول 1 مشاهده می شود، کتابخانه مرکزی شرکت ملی نفت قدیمی ترین کتابخانه می باشد که در سال 1334 تأسیس شده است، و کتابخانه مرکزی شرکت ملی گاز، جدیدترین کتابخانه می باشد که در سال 1386 تأسیس شده است. کتابخانه مرکزی شرکت ملی نفت با 122200 مدرک دارای بیشترین میزان مجموعه و کتابخانه شرکت ملی نفتکش با 2160 مدرک دارای کمترین میزان مجموعه است. کتابخانه مرکزی صنایع پتروشیمی با 15 نفر پرسنل، بیشترین تعداد کارکنان را دارد.

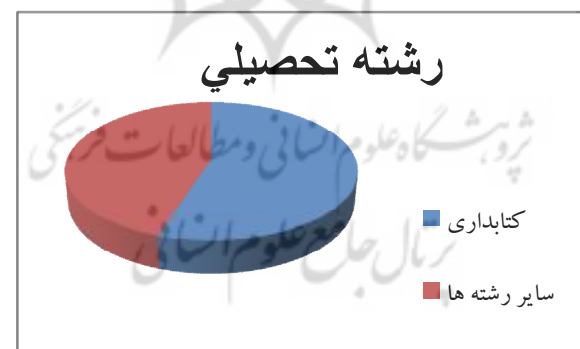
بررسی وضعیت مدیران کتابخانه ها

جدول 2: بررسی وضعیت تحصیلی مدیران کتابخانه ها

رشته تحصیلی	تعداد	نسبت
کتابداری	11	55%
سایر	9	45%
کل	20	100%

با توجه به جدول 2، 55/2 درصد (11 نفر) مدیران کتابخانه ها، دانش آموخته رشته کتابداری و 45 درصد (9 نفر) سایر رشته ها را تشکیل می دهند.

شکل 1: بررسی وضعیت تحصیلی مدیران کتابخانه ها

با توجه به جدول 3، 15 درصد (3 نفر) از رؤسای کتابخانه ها کمتر از 10 سال، 45 درصد (9 نفر) بین 10 تا 20 سال، و 40 درصد (8 نفر) بیش از 20 سال سابقه کار دارند.

جدول 3: وضعیت مدیران کتابخانه‌ها برحسب سابقه کار

نسبت	تعداد	سابقه
15%	3	کمتر از 10 سال
45%	9	از 10 تا 20 سال
40%	8	بالاتر از 20 سال
100%	20	کل

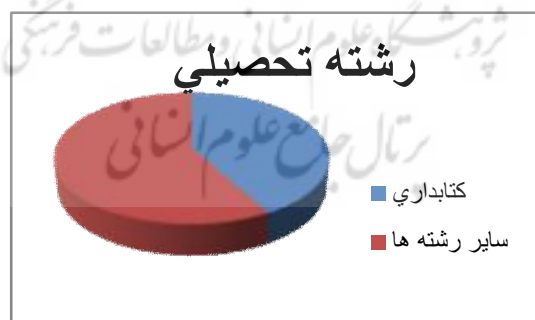
بررسی وضعیت کارکنان کتابخانه‌ها

جدول 4: بررسی وضعیت کارکنان کتابخانه‌ها برحسب رشته تحصیلی

نسبت	تعداد	رشته تحصیلی
42%	30	کتابداری
58%	42	سایر
100%	72	کل

با توجه به جدول 4 و شکل 2، 42 درصد (30 نفر) کارکنان کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران، دانش‌آموخته رشته کتابداری، و 58 درصد (42 نفر) سایر رشته‌ها را تشکیل می‌دهند.

شکل 2: بررسی وضعیت کارکنان کتابخانه‌ها برحسب رشته تحصیلی

با توجه به جدول 5 و شکل 3، 22 درصد (16 نفر) از کارکنان کتابخانه‌های مورد مطالعه مقطع فوق لیسانس، 53 درصد (38 نفر) مقطع لیسانس، 7 درصد (5 نفر) مقطع

جدول 5: بررسی وضعیت کارکنان کتابخانه‌ها برحسب مقطع تحصیلی

مقطع تحصیلی	تعداد	نسبت
دکتری	0	0
فوق لیسانس	16	22%
لیسانس	38	53%
فوق دیپلم	5	7%
دیپلم	13	18%

فوق دیپلم، و 18 درصد (13 نفر) مقطع دیپلم هستند. نتایج حاکی از آن است که فراوانی تعداد کارکنان کتابخانه‌های مورد مطالعه با مدرک تحصیلی لیسانس بیش از سایر مقاطع تحصیلی است.

شکل 3: بررسی وضعیت کارکنان کتابخانه‌ها برحسب مقطع تحصیلی

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

برای پاسخ به پرسش اساسی مبنی بر این که «کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران تا چه میزان شاخص‌های مربوط به استاندارد نیروی انسانی کتابخانه‌های تخصصی ایران را رعایت می‌کنند؟»، ابتدا لازم است مقایسه کمی بین وضعیت موجود کارکنان در این کتابخانه‌ها و استانداردهای تعیین شده برای این گونه از کتابخانه‌های تخصصی انجام شود.

در استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران، عنوان «متخصص» به کسی

اطلاق می‌شود که یکی از درجات کارشناسی ارشد تا دکترای رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی را اخذ کرده باشد. کارشناسان کتابداری که بیش از 10 سال سابقه کار در کتابخانه‌های تخصصی را داشته باشند نیز متخصص محسوب می‌شوند. همچنین، مراد از «کمک‌متخصص» فردی است که دارای یکی از درجات تحصیلی کاردانی یا کارشناسی یا معادل آن در رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی از مؤسسات آموزشی معتبر باشد (تعاونی، 1370).

تعداد کل کارمندان هر کتابخانه تخصصی بر مبنای تعداد کتابداران متخصص کتابداران دارای دانشنامه کارشناسی ارشد و بالاتر در رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی) با توجه به موارد زیر محاسبه می‌شود:

- میانگین نسبت کتابداران متخصص به کل کارمندان حدود 20 الی 30 درصد است.
- میانگین نسبت متخصصان کتابداری به مجموع کتابداران کمک‌متخصص و متخصص، حدود 40 تا 50 درصد است.
- میانگین نسبت مجموع کتابداران متخصص و کمک‌متخصص به کل کارمندان 50 درصد است.
- به‌ازای هر 170 نفر کاربر بالفعل که کارشناس سازمان مادر یا عضو کتابخانه باشند، یا کسری از آن؛ یک نفر متخصص / کمک‌متخصص تمام‌وقت.
- به‌ازای هر 25000 مدرک موجود در مجموعه، یا کسری از آن؛ یک نفر متخصص / کمک‌متخصص تمام‌وقت.
- به‌ازای هر 2500 مدرک افزایش سالانه مجموعه، یا کسری از آن؛ یک نفر متخصص / کمک‌متخصص تمام‌وقت (همان).

جدول 6 به مقایسه تعداد متخصصان، کمک‌متخصصان، غیرمتخصصان و کل کارکنان کتابخانه‌های مورد مطالعه با تعداد لازم بر اساس استاندارد مربوطه می‌پردازد. همچنین میزان کمبود نیرو در هر یک از کتابخانه‌ها را به تفکیک نشان می‌دهد.

شکل 4، مقایسه‌ای است بین تعداد نیروی متخصص شاغل در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران و تعداد نیروی متخصص که لازم است بر اساس استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران در کتابخانه‌های مورد مطالعه کار کنند. نتایج حاکی از آن است که در 5 کتابخانه فراوانی نیروی متخصص شاغل متناسب با استاندارد، در 4 کتابخانه بالاتر از استاندارد، و در 11 کتابخانه پایین‌تر از استاندارد است.

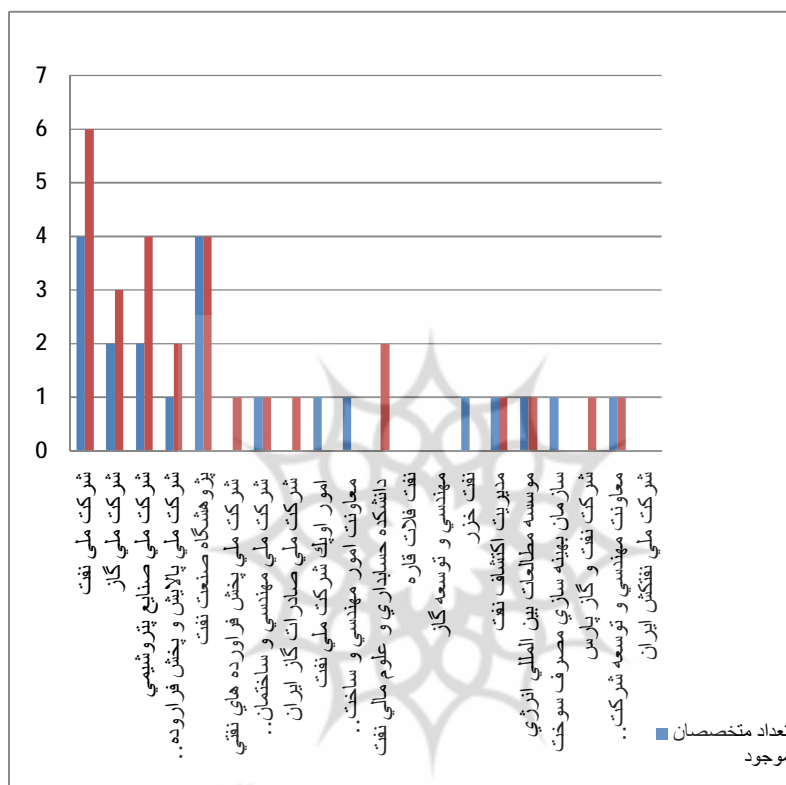
جدول 6: مقایسه کمی نیروی انسانی کتابخانه‌های مورد مطالعه با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران

ردیف	نام کتابخانه	تعداد کاربران بالفعل	تعداد کل مدارک	تعداد متخصصان موجود	حداقل تعداد متخصصان لازم	تعداد کمک متخصصان موجود	حداقل تعداد کمک متخصصان لازم	تعداد سایر کارکنان موجود	تعداد سایر کارکنان لازم	تعداد سایر کارکنان موجود	تعداد کل کارکنان موجود	تعداد کل کارکنان لازم	میزان کمیبود نیرو
1	کتابخانه مرکزی شرکت ملی نفت	2000	122200	4	4	6	6	4	4	10	12	32	20
2	کتابخانه مرکزی شرکت ملی گاز	500	11558	2	2	3	3	-	-	5	8	16	14
3	کتابخانه مرکزی شرکت ملی صنایع پتروشیمی	1500	29028	2	2	4	4	-	-	6	13	20	5
4	کتابخانه مرکزی شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی	600	8340	1	1	2	2	1	1	2	3	8	3
5	کتابخانه پژوهشگاه صنعت نفت	900	119578	4	4	4	4	-	-	6	5	20	11
6	کتابخانه شرکت ملی پخش فرآورده های نفتی	400	4710	-	-	1	1	-	-	2	3	6	4
7	کتابخانه شرکت ملی مهندسی و ساختمان نفت ایران	200	17920	1	1	1	1	-	-	1	2	4	1
8	کتابخانه شرکت ملی صادرات گاز ایران	307	3990	-	-	1	1	-	-	1	3	4	1

ارزیابی میزان رعایت مؤلفه نیروی انسانی در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران

1	2	1	1	-	1	-	-	1	8000	50	کتابخانه امور اوپک شرکت ملی نفت	9
1	2	1	1	-	1	-	-	1	2980	50	کتابخانه معاونت امور مهندسی و ساخت داخل وزارت نفت	10
6	8	2	4	2	2	1	2	-	18874	420	کتابخانه دانشکده حسابداری و علوم مالی نفت	11
1	2	1	1	1	1	-	-	-	5850	70	کتابخانه نفت فلات قاره	12
1	2	1	1	1	1	-	-	-	6717	100	کتابخانه مهندسی و توسعه گاز	13
1	2	1	1	-	1	-	-	1	2720	100	کتابخانه نفت خزر	14
3	6	3	3	2	2	-	1	1	28304	300	کتابخانه مدیریت اکتشاف نفت	15
2	4	2	2	-	2	1	1	1	12409	200	کتابخانه مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی	16
1	2	1	1	-	1	-	-	1	5937	200	کتابخانه سازمان بهبودسازی مصرف سوخت	17
2	4	2	2	1	1	1	1	-	4720	250	کتابخانه شرکت نفت و گاز پارس	18
2	4	2	2	-	1	1	1	1	2500	300	کتابخانه معاونت مهندسی و توسعه شرکت پتروپارس	19
-	2	2	1	2	1	-	-	-	2160	200	کتابخانه شرکت ملی نفتکش ایران	20

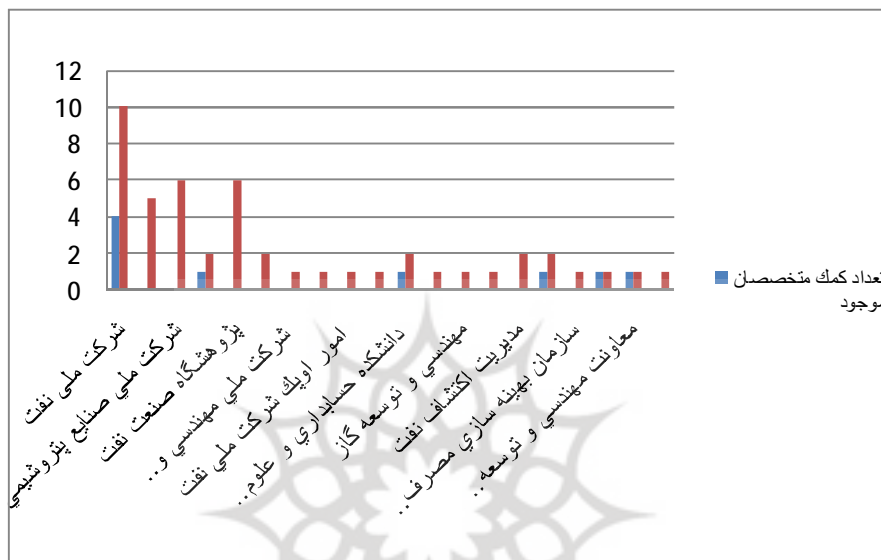
شکل 4: مقایسه فراوانی نیروی متخصص کتابخانه‌های مورد مطالعه با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران

با توجه به شکل 5، فراوانی نیروی کمک متخصص شاغل در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران مقایسه شده است. همان گونه که مشاهده می‌شود، تنها در 2 کتابخانه از کتابخانه‌های مورد مطالعه، فراوانی نیروی کمک متخصص شاغل، متناسب با استاندارد است و در 18 کتابخانه دیگر، تعداد نیروی کمک متخصص پایین تر از استاندارد مربوطه است.

فراوانی تعداد کل نیروهای شاغل در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران در شکل 6، با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران مقایسه شده است. یافته‌ها حاکی

شکل 5: مقایسه فراوانی نیروی کمک‌متخصص کتابخانه‌های مورد مطالعه با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران

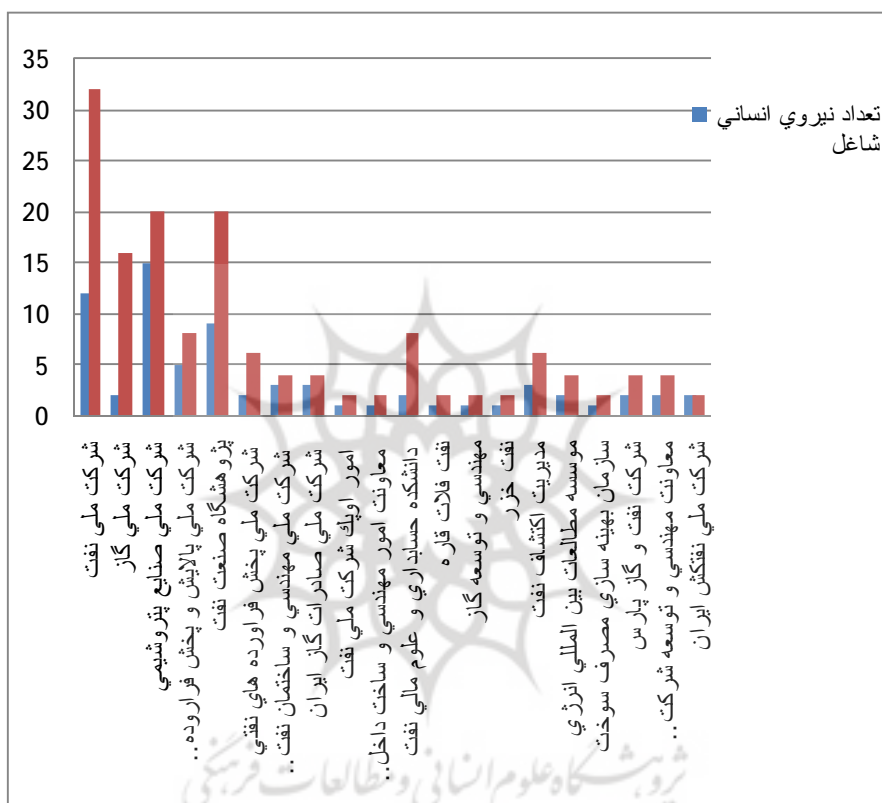

از آن است که تنها در یکی از کتابخانه‌های مورد مطالعه، فراوانی نیروی انسانی شاغل متناسب با استاندارد است و در 19 کتابخانه دیگر، تعداد نیروی انسانی پایین‌تر از استاندارد مربوطه است.

پس از مقایسه کمی، وضعیت موجود کارکنان در این کتابخانه‌ها با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران از نظر کیفیت مقایسه شده است. در نهایت، برای تجزیه و تحلیل کمی و کیفی یافته‌ها و تعیین سطح معناداری هر یک از شاخص‌های استاندارد نیروی انسانی، از آزمون دوجمله‌ای استفاده شده است. نتایج آماره آزمون، ممکن است به حالت‌های زیر منجر شود:

- در صورتی که آماره آزمون (Z) بزرگتر از $1/64$ باشد، با اطمینان 95% نسبت کتابخانه‌هایی که استاندارد مورد نظر را رعایت کرده‌اند، بیش از نسبت کتابخانه‌هایی است که آن استاندارد را رعایت نکرده‌اند، و به‌صورت معناداری بزرگتر از 50% کل کتابخانه‌های مورد مطالعه است. بنابراین، می‌توان نتیجه

شکل 6: مقایسه فراوانی نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران

گرفت که شاخص مورد نظر رعایت شده است. نتیجه آزمون این شاخص‌ها در جداول تجزیه و تحلیل با علامت (P) مشخص شده است.

- در صورتی که آماره آزمون (Z) کوچکتر از $1/64$ - باشد، با اطمینان 95% نسبت کتابخانه‌هایی که استاندارد مورد نظر را رعایت کرده‌اند، کمتر از نسبت کتابخانه‌هایی است که آن استاندارد را رعایت نکرده‌اند، و به صورت معناداری کوچکتر از 50% کل کتابخانه‌های مورد مطالعه است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که شاخص مورد نظر رعایت نشده است. نتیجه آزمون این شاخص‌ها در

- جداول تجزیه و تحلیل با علامت (•) نشان داده شده است.
- در صورتی که آماره آزمون (Z) بین $1/64$ - تا $1/64$ باشد، با اطمینان 95% تفاوت معناداری بین نسبت کتابخانه‌هایی که استاندارد مورد نظر را رعایت کرده‌اند با نسبت کتابخانه‌هایی که آن استاندارد را رعایت نکرده‌اند، وجود ندارد. بنابراین، در مورد رعایت یا عدم رعایت شاخص مورد نظر نمی‌توان اظهار نظر کرد. نتیجه آزمون این شاخص‌ها در جداول تجزیه و تحلیل با علامت (-) نمایش داده شده است.

به‌طور کلی، 14 شاخص برای بررسی کیفی و کمی وضعیت استانداردهای مربوط به نیروی انسانی کتابخانه‌های تخصصی در نظر گرفته شده است. همان‌طور که در جدول 7 ملاحظه می‌شود، نتایج تحلیل وضعیت استاندارد نیروی انسانی در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران را می‌توان در سه بخش زیر خلاصه کرد:

بخش اول: شامل شاخص‌هایی از استاندارد نیروی انسانی است که در کتابخانه‌های مورد مطالعه رعایت می‌شوند. در 100% کتابخانه‌های مورد مطالعه، رئیس کتابخانه تجربه کافی برای ریاست دارد؛ در 95% کتابخانه‌ها، کتابداران متخصص با رشته کاری و پژوهشی سازمان آشنایی دارند؛ در 90% کتابخانه‌ها، رئیس کتابخانه از برنامه‌های پژوهشی سازمان به‌خوبی آگاه است؛ در 88% کتابخانه‌ها مسئولیت خدمات حرفه‌ای با کتابداران متخصص است؛ و در 75% کتابخانه‌ها شرح وظایف کارکنان به‌صورت مکتوب به آنها ابلاغ می‌شود. شاخص‌های نامبرده در بخش اول قرار دارند و به‌طور کلی می‌توان گفت که این شاخص‌ها در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران رعایت می‌شوند.

بخش دوم: شامل شاخص‌هایی از استاندارد نیروی انسانی است که تفاوت معناداری بین تعداد کتابخانه‌هایی که آنها را رعایت می‌کنند با کتابخانه‌هایی که آن را رعایت نمی‌کنند، وجود ندارد. در مورد این شاخص‌ها نمی‌توان به‌طور صریح اظهار نظر کرد. شاخص‌های داشتن برنامه برای آشنایی کارمندان جدید با فعالیت‌های موجود که 62/5% کتابخانه‌های مورد مطالعه آن را رعایت می‌کنند؛ تخصص رئیس کتابخانه که 62% کتابخانه‌ها آن را رعایت می‌کنند؛ فراهم‌سازی زمینه آموزش مداوم متخصصان که در 55% کتابخانه‌ها رعایت می‌شود؛ تساوی امتیازات شغلی متخصصان کتابداری با سایر مستمر و قدردانی از کارکنان شایسته که در 50% کتابخانه‌ها رعایت می‌شود؛ و گذراندن

جدول 7: توزیع فراوانی رعایت شاخص‌های استاندارد نیروی انسانی در کتابخانه‌های مورد مطالعه

نتیجه آزمون شاخص	مقدار آماره Z	درصد	تعداد	استاندارد نیروی انسانی	
	3/13	88	15	بلی	مسئولیت خدمات حرفه‌ای با کتابداران متخصص است
		12	2	خیر	
	3/58	90	18	بلی	رئیس کتابخانه از برنامه‌های پژوهشی سازمان به‌خوبی آگاه است
		10	2	خیر	
-	1/34	65	13	بلی	رئیس کتابخانه، تخصص لازم برای ریاست دارد
		35	7	خیر	
	4/58	100	20	بلی	رئیس کتابخانه، تجربه کافی برای ریاست دارد
		0	0	خیر	
-	-0/23	47	7	بلی	کارکنان غیرمتخصص، دوره‌های لازم کتابداری را می‌گذرانند
		53	8	خیر	
-	1/00	62.5	10	بلی	کتابخانه برای آشنا کردن کارمندان تازه‌وارد با فعالیت‌های موجود برنامه مشخصی دارد
		37.5	6	خیر	
-	0/45	55	11	بلی	زمینه آموزش مداوم متخصصان کتابخانه فراهم است
		45	9	خیر	
	2/18	75	15	بلی	شرح وظایف کارکنان به‌صورت روشن و مکتوب به آنها ابلاغ شده است
		25	4	خیر	
-	0/25	53	10	بلی	متخصصان کتابداری از امتیازات شغلی و استخدامی مساوی با سایر متخصصان سازمان برخوردارند
		47	9	خیر	
-	0/00	50	9	بلی	کتابخانه برنامه‌ای برای ارزیابی مستمر و قدردانی از کارکنان شایسته دارد
		50	9	خیر	
	3/92	95	18	بلی	کتابداران متخصص با رشته کاری و پژوهشی سازمان آشنایی دارند
		5	1	خیر	
	-0/45	45	9	بلی	تعداد متخصصان شاغل، متناسب با استاندارد است
		55	11	خیر	
	-3/6	10	2	بلی	تعداد کمک‌متخصصان شاغل، متناسب با استاندارد است
		90	18	خیر	
	-4/12	5	1	بلی	تعداد کل کارکنان، متناسب با استاندارد است
		95	20	خیر	

دوره‌های کتابداری توسط کارکنان غیرمتخصص که در 47% کتابخانه‌ها رعایت می‌شود، در این دسته قرار می‌گیرند. در مورد رعایت یا عدم رعایت آنها در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران نمی‌توان صریحاً اظهار نظر کرد.

بخش سوم: شامل شاخص‌هایی از استاندارد نیروی انسانی است که در کتابخانه‌های مورد مطالعه رعایت نمی‌شوند. شاخص‌های تناسب تعداد متخصصان و کمک‌متخصصان به ترتیب در 43 و 10 درصد کتابخانه‌ها رعایت شده است؛ و شاخص تناسب تعداد کل کارکنان که تنها در 5% کتابخانه‌ها رعایت شده است، در این دسته قرار می‌گیرند. می‌توان گفت این شاخص‌ها در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران رعایت نمی‌شوند.

با توجه به جدول 8، مقدار آماره آزمون برابر با 3/13 است که در ناحیه رد فرض صفر قرار دارد. در 85% کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران، استاندارد نیروی انسانی رعایت شده است و این مقدار به صورت معناداری بزرگتر از 50% است. در نتیجه، فرضیه پژوهش تأیید می‌شود.

جدول 8: آزمون فرضیه

نتیجه آزمون	مقدار آماره Z	نسبت مورد آزمون	نسبت مشاهده شده	استاندارد نیروی انسانی
فرض صفر رد میشود	3/13	50/00%	85%	رعایت استاندارد
			15%	عدم رعایت استاندارد
			100%	کل

شکل 7: آزمون فرضیه

نتیجه گیری

در این پژوهش مجموعاً 14 شاخص مطابق جدول 7، برای بررسی استاندارد نیروی

انسانی در 20 کتابخانه تخصصی صنعت نفت مستقر در شهر تهران در نظر گرفته شده است. 11 شاخص اول مربوط به بررسی این استاندارد از نظر کیفی و 3 شاخص آخر مربوط به بررسی آن از نظر کمی است.

با توجه به نتایج، مشاهده می‌شود که تمامی شاخص‌های کیفی در 3 کتابخانه شرکت ملی نفت، مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، و معاونت مهندسی و توسعه شرکت پتروپارس رعایت می‌شود. در کتابخانه شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی، 10 شاخص از 11 شاخص در نظر گرفته شده رعایت می‌شود، و 2 کتابخانه پژوهشگاه صنعت نفت و معاونت امور مهندسی و ساخت داخل، 9 شاخص از شاخص‌های کیفی استاندارد نیروی انسانی را رعایت می‌کنند. شاخص دارا بودن تجربه کافی رئیس کتابخانه در کلیه کتابخانه‌های مورد مطالعه رعایت می‌شود.

نیروی انسانی کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران از نظر کمی با توجه به فراوانی تعداد متخصصان شاغل در آنها، در 9 کتابخانه پژوهشگاه صنعت نفت، مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، شرکت ملی مهندسی و ساختمان نفت، مدیریت اکتشاف نفت، شرکت مهندسی و توسعه گاز، نفت خزر، سازمان بهینه‌سازی مصرف سوخت، معاونت مهندسی و توسعه شرکت پتروپارس، و شرکت ملی نفتکش، و تعداد کمک‌متخصصان در 2 کتابخانه شرکت نفت و گاز پارس و معاونت مهندسی و توسعه شرکت پتروپارس، متناسب با استاندارد مربوطه است. تعداد کل نیروی انسانی نیز تنها در کتابخانه شرکت ملی نفتکش با استاندارد مربوطه تناسب دارد. بقیه کتابخانه‌ها با توجه به استاندارد، از نیروی لازم برخوردار نیستند و تعداد نیروی انسانی آنها کمتر از سطح استاندارد است.

با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش مشاهده شد که 55% رؤسای کتابخانه‌های مورد مطالعه دارای مدرک تحصیلی در رشته کتابداری هستند، و 85% آنها بیش از 10 سال سابقه کار دارند.

با توجه به یافته‌ها در تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی داده‌ها و با توجه به 14 شاخص در نظر گرفته شده برای بررسی کیفی و کمی وضعیت استاندارد نیروی انسانی کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران، مشخص شد که 85% کتابخانه‌های مورد مطالعه، استاندارد نیروی انسانی را رعایت می‌کنند. بنابراین، به‌طور کلی می‌توان گفت استاندارد نیروی انسانی در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران رعایت می‌شود.

پیشنهادات

با توجه به نتایج به‌دست آمده در ارزیابی میزان رعایت مؤلفه نیروی انسانی استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران در کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- برپایی دوره‌های آموزش کتابداری برای کارکنان غیرمتخصص
- به‌کارگیری کتابداران متخصص متناسب با استاندارد
- به‌کارگیری کتابداران کمک‌متخصص متناسب با استاندارد
- به‌کارگیری تعداد مناسب نیروی انسانی اعم از غیرمتخصص، کمک‌متخصص و متخصص

منابع

1. تعاونی (خالقی)، شیرین (1381)، «استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران»، ویرایش دوم، تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی.
2. رسولی املشی، مرضیه (1378)، «بررسی وضعیت کتابخانه‌های صنعت نفت شهر تهران و ارائه راه‌کارهای عملی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
3. روشن‌بین، افروز (1379)، «مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز تخصصی»، تهران، صنم.
4. سرائیان، آزاده (1384)، «ارزیابی و مقایسه کتابخانه‌های صنعت برق با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.
5. عزیز، فرشته (1387)، «بررسی کتابخانه‌های تخصصی وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران بر اساس استانداردهای تخصصی ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشگاه آزاد، واحد تهران شمال.
6. علومی، طاهره (1384)، «دوره کتابخانه»، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
7. مزینانی، علی (1379)، «کتابخانه و کتابداری»، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
8. هاشمیان، محمدرضا (1382)، «ارزیابی کتابخانه‌های بیمارستانی دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، تهران، و شهید بهشتی بر اساس استانداردهای موجود»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشگاه علوم پزشکی ایران، دانشکده

مدیریت و اطلاع‌رسانی.

9. Funk, Carfa J. (2008), "Using standards to make your case: Examples from the medical library community", *New Library World*, Vol. 109.

